



BART VANWILDEMEERSCH
West-Vlaamse Milieufederatie

‘EERST DROGE VOETEN?’

BUFFERBEKKENS IN WEST-VLAANDEREN

Juli 2014: we beleven een kletsnatte zomer. Voor Pittem, Lichtervelde, Ardoois, Wingene wordt het een ware nachtmerrie. Het antwoord van de Provincie blijft niet uit: ‘Eerst droge voeten’, gaf gedeputeerde Bart Naeyaert aan en zorgde voor een doorstart van het bufferbekkenplan van de Provincie West-Vlaanderen. Het integraal Waterbeleid van de Provincie - die ook waterbeheerder is van 3.653 km waterlopen - focust nu op 2 zaken: onderhoud van waterlopen en de aanleg van bufferbekkens. Eerste taak van de bufferbekkens is om overstromingen te vermijden, maar veelal wordt dit gecombineerd met een waterspaarfunctie voor de landbouw in droge periodes.

Er is veel veranderd sinds 2014. De gevolgen van de klimaatverandering worden steeds meer voelbaar. Droogte hakt tijdens de lente en zomer in op onze natuur en zorgt voor koppijn bij de landbouwers. Waterlopen en poelen kampen in droge periodes met heel wat knelpunten: zuurstofgebrek, vissterfte, blauwalgenbloei, verzilting. Ook de lage grondwaterstanden zorgen voor knelpunten: gewassen groeien matig uit, grondwaterafhankelijke planten en bomen sterven af en de aanvoer van water naar de waterlopen staat onder druk. Laat het dan in november helemaal de andere kant uitgaan: we kennen de grootste overstromingen van de eeuw in de Westhoek.

VASTHOUDEN EN INFILTREREN, BERGEN EN AFVLOEIEN

Dat is de drietrapsstrategie die het decreet integraal waterbeleid al sinds 2003 juridisch verankerde en dus door de waterbeheerders moet worden toegepast. In de praktijk bleef de uitvoering veelal beperkt: veel waterbeheerders blijven focussen op het snel afvoeren van het water. Denk maar aan het intensief en uniform onderhoud van veel waterlopen.

Door de recente jaren van droogte die als voorproefje op de effecten van de klimaatverandering worden gezien, gooide Vlaanderen - met onder andere de Blue Dealprojecten - het roer voorzichtig om: regenwater moet nu in de eerste plaats vastgehouden worden op de plaats waar het valt, om ter plaatse te infiltreren. Om dit mogelijk te maken moet verharding maximaal beperkt en ruimte voor water in bossen, graslanden, tuinen, ... zo goed als mogelijk ingezet worden voor vasthouden en infiltratie. Ook in landbouwgebied is infiltratie perfect mogelijk, maar door de drainage die in het verleden overal werd aangelegd krijgt het water veelal niet de tijd om te infiltreren en wordt het snel afgevoerd. Water vasthouden en infiltreren heeft twee belangrijke voordelen: we vullen onze grondwaterreserves aan die nuttig zijn voor zomerperiodes én door het water minder snel af te voeren zorgen we afwaarts voor minder problemen met wateroverlast.

↓ Het wachtbekken op de Maalbeek in Anzegem voorkomt geen overstroming



BUFFERBEKKENS TO THE RESCUE?

Maar de realiteit is anders: verharding en drainage doen het water direct afvloeien naar de waterlopen. Doordat die in onze provincie grotendeels werden rechtgetrokken en intensief worden onderhouden, loopt dat water behoorlijk massaal en snel af. Dit zorgt stroomafwaarts voor problemen, bijvoorbeeld op locaties waar twee beken samenvloeien of aan ingekokerde waterlopen. De oplossing waar de Provincie massaal op inzet is de realisatie van lokale bufferbekkens. Dat zijn in hun ruwste vorm betonnen bakken die het overschot aan water even stockeren. Maar het zouden ook plassen of weiden kunnen zijn die mogen overstromen. Die laatste keuze zou dan het voordeel hebben dat er wel geïnfiltreerd wordt. Met betonnen bakken of plassen afgedicht met folie gaat dit niet. Onze provincie kende in 2018 43 bufferbekkens, waarvan er 16 uitgerust waren als waterspaarbekken met aftappunt voor de landbouw. Nieuwe bufferbekkens hebben, afhankelijk van hun ligging, meestal zo een aftappunt. Daarnaast werkt de Provincie ook samen met landbouwers in de uitbouw van een netwerk aan kleinere buffer/spaarbekkens dichterbij de eigen teelten. Goed nieuws toch? Het overtollige winterwater kan in de zomer de gewassen doen groeien? Of is er meer aan de hand?

WATERSPAARBEEKENS EN TOCH DROOGTE?

Dat bufferbekkens ook kunnen zorgen voor droogte kan tegensprekelijk lijken. We geven hier twee voorbeelden.

'Open trekputten' zijn bufferbekkens die ook aangevuld worden door grondwater. Het gevolg is dat het grondwaterpeil daalt in de ruime omgeving. Vervolgens kan de voeding van waterlopen afnemen met droogval van beken tot gevolg. Dit kan nefast zijn voor grondwaterafhankelijke natuur maar kan ook voor verdroging van landbouwgebied zorgen. Dit laatste kan zagezegd opgelost worden door te irrigeren, waarbij het grondwater verder zakt, want je kunt niet irrigeren zonder water en dit zal dan weer elders of dieper moeten onttrokken worden.

Waterspaarbekkens, zoals op de Maalbeek in Anzegem, worden in de zomer prioritair ingezet voor irrigatie. Deze zomer werden bepaalde bekkens zelfs nog aangevuld met water uit beken met een captatieverbod. Die worden niet alleen drooggetrokken in functie van irrigatie, maar krijgen tegelijk geen aanvulling meer uit het systeem.

SLECHT VOOR DE LANDBOUW(ER)

(West-)Vlaanderen kent een hoog waterverbruik en West-Vlaanderen is quasi volledig afhankelijk

van het regenwater. Tegelijk met de toenemende droogteperiodes neemt ook de watervraag van de teelten toe: het aardappelareaal nam vooral in West-Vlaanderen enorm toe, samen met de uitbreiding van de capaciteit van de aardappelverwerkers. Vandaag zorgt West-Vlaanderen ook voor de inhoud van 1 op 2 zakjes diepvriesgroenten op de West-Europese markt. De impact van deze groeimarkten op het natuurlijk systeem is enorm: niet alleen het watersysteem, maar ook de waterkwaliteit staat onder druk.

De natuur droogt dus uit. En door het steeds weer voorzien van nieuwe watervoorraden voor de toenemende watervragende teelten wordt dat water in droge periodes niet alleen onttrokken aan het systeem en de natuur, maar is er ook geen stimulans om over te schakelen naar minder waterintensieve teelten. Dit heet het 'reservoir-effect': waarom zou men overschakelen naar teelten die minder water vragen als men toch genoeg waterreservoirs zal aanleggen. Europa geeft aan dat het tappen uit waterspaarbekkens een openbare waterdienst is en die zijn betalend. De beweging zal dus ooit moeten stoppen: watervoorraden zijn eindig en de natuur heeft haar rechten. Onze provincie heeft de slechtste waterkwaliteit, ook vanwege de teelten. Als we in 2027 een goede toestand van onze waterlopen moeten hebben, is een omslag snel nodig. Dit vergt zowel aandacht voor kwaliteit als kwantiteit. Zoniet dreigen we in een vicieuze cirkel te belanden waarbij het aandeel neerslag dat in de bodem gaat steeds maar verder daalt doordat men dus steeds meer water afvangt in onder andere landbouwreservoirs. Met als gevolg een daling van het grondwater en steeds meer nood om water op te vangen voor reservoirs en landbouw.

Daarnaast speelt ook de kost van de private bekkens: die dure grond moet afbetaald worden. Dat gebeurt het snelst met 'cash crops' of voornoemde waterintensieve teelten. Teelten die veel opbrengen, zoals aardappelen. Kortom: de boer rijdt zich vast met de hulp van het beleid.

GEEN ZEGEN VOOR DE NATUUR

De focus op bufferbekkens heeft meerdere nadelen. Veelal zijn ze monofunctioneel: hun hoofdfunctie is water. Combinatie van waardevolle natuur met landbouw is nagenoeg niet mogelijk. De natuurkwaliteit van bufferbekkens blijft meestal beperkt. Bovendien is de ideale locatie voor de landbouw dat stuk grond met een goede ligging tegenover het watersysteem en een lage landbouwwaarde: veel natte stukken dus. Voor natuur zijn dat net de meest waardevolle. Vaak zijn bufferbekkens veel te klein om overstromingsschade te voorkomen. Enkel bij beperkte regenval blijven ze effectief. Bij hevige

regenval, die als gevolg van de klimaatverandering frequenter zal voorkomen, kunnen ze onvoldoende veiligheid garanderen. Als spaarbekken voor de landbouw zijn ze dan weer te beperkt, want in droge periodes vallen ze meestal droog.

EEN MEER BRONGERICHT EN INTEGRAAL WATERBEHEER IS VEREIST

Het principe vasthouden-bergen-afvoeren staat al 20 jaar in het decreet Integraal Waterbeleid, ondertussen al omgevormd tot het Waterwetboek. Door louter te focussen op bufferbekkens ontbreekt een integrale aanpak. Vanuit de principes van het integraal waterbeleid is het logisch om stroomopwaarts te starten met maatregelen. Daar moet het water beter vastgehouden worden en infiltreren. Dit kan door verharding weg te nemen of de bodem waterdoorlatend te maken, afvoergrachten te verondiepen of drempels te voorzien, maar ook drainagesystemen te verwijderen of peilgestuurd te maken. Al deze maatregelen 'op het land' moeten voorkomen dat het water te snel in de waterlopen terecht komt. Eens in de waterloop moet verder ingezet worden om het water zo traag mogelijk af te voeren.

Cruciaal hierbij is het niet te intensief onderhouden van de waterlopen. Oever- en bodemvegetatie zorgen ervoor dat het water minder snel afgevoerd wordt. Ook waterlopen weer laten kronkelen waar ruimte is, is cruciaal. De volgende belangrijke stap is bij hevige neerslag het overtollige water te laten overstromen in natuurlijke valleigebieden en natte meersen. Door te focussen op bufferbekkens ontbreekt veelal de aandacht voor een brongerichte en integrale aanpak. Het klopt dat een integrale aanpak de nodige ruimte vergt. Of beter gezegd, het watersysteem moet sturend werken op de ruimtelijke ordening.

ALLES KOMMER EN KWEL?

Zeker niet, al blijft West-Vlaanderen achterop hinken in de rij van het integraal waterbeleid. Waterbuffering moet op de tweede plaats komen, na vasthouden en infiltreren, om het systeem te voeden. Goede projecten zoals de herinrichting van de Vleterbeek, de Heulebeek of de ruimte voor water in Bulskampveld zijn er ook. En die geven aan dat de zaadjes aan het kiemen zijn. Maar dit volstaat absoluut niet om het watersysteem integraal aan te pakken tegen 2027. Het kan, ook samen met de landbouw, maar dan past die zich best aan aan de veranderende context.

↓ Waterspaarbekken
ten behoeve van de
landbouw op de
Maalbeek in Anzegem

